

ՆԱԽԱՆՁՈՒ ԶԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իրան է արդեօք այն խօսքն որ կրսուի թէ ինչպէս որ մասնաւոր մարդկանց մէջ ամէնքը հաւասարապէս ազատ չեն նախանձու ակտէն, այլ մէկը աւելի նախանձոտ է եւ միւսը պակաս, այսպէս ալ ազգ ազգէ աւելի կամ պակաս նախանձոտ կրնայ լինել:

Մեզի կերեւնայ թէ իրաւ է այն խօսքը, բայց աւելի այն ազգաց վրայ որ աշխերնին սոված չէ մէջերնին իրարմէ բարձր, իրարմէ պատուաւոր, իրարմէ հարուստ մարդիկ տեսնելու, եւ մրտաբերնին դրած են թէ ամէն մարդիկ հաւասար են եւ հաւասար պէտք է լինին մէկմէկու՝ ոչ միայն աստուածային եւ մարդկային իրաւանց առջեւ, այլ եւ խելքով, պատուով, աստիճանով, հարստութեամբ եւ իշխանութեամբ:

Ասոր համար է որ հին եւ նոր ժամանակներն ալ աւելի այն ժողովրդոց մէջ երեւցած են նախանձուն վնասները՝ որ կամ հասարակապետական կառավարութիւն ունին, եւ կամ ազգային սեպհական կառավարութիւն մը չունին:

Այս բնահանուր տեսութիւնը այնու դիտմամբ յիշեցինք այս տեղ որ նախանձուն ազգակործան չարութեանը վրայ ինչ որ պիտի բռնէ՝ ուղիղ մտքով հասկընան մեր բնութեցողները, եւ իրենք իրենցմէ յարմարցընեն թէ ազգային զործողութեանց եւ թէ մասնաւորաց զործերուն, եւ մանաւանդ ամէն մարդ յարմարցընէ իրեն անձին՝ եթէ այս ակտին նշանները կտեսնէ սրտին մէջ:

Արդ ինչ է նախանձը (փախլութիւնը), եւ որն է նախանձոտ (փախլի) բնուելու մարդը:

Առամ Սմիթ անունով անգղիացի հեղինակը այս պարզ սահմանով կհասկըցընէ նախանձուն ինչ լինելը. «Նախանձը այն կիրքն է, կրօն, որով մարդս գէշ աշքով կնայի այն ամենայն մարդկանց վրայ որ իրաւունք ունին ուրիշներէն վեր զրուելու»: Անոր համար է որ մեր լեզուին մէջ *չարսկնորիւն* կամ *չաշտղանի* ալ կրսուի, եւ նախանձոտը *չարսկն* կամ *չաշտղոս*, այսինքն գէշ աշք ունեցող:

Մէկ կիրք մը չկայ որ նախանձուն չափ զարշելի լինի. վասնզի ուրիշ ամէն կիրք իրեն համար զուարճութիւն մը ունի՝ իբրեւ միջոց կամ իբրեւ նպատակ. իսկ նախանձուն մի

միայն նպատակը ուրիշի թշուառութիւնը, ուրիշի վնասն է: Բարի մարդը կզարմանայ ու կզայրանայ՝ երբ կտեսնէ անզգամ ու ապուշ մարդկանց յաջողութիւնն ու երջանկութիւնը. իսկ նախանձոտը կկատողի՝ երբ կտեսնէ բարեբարոյ ու խելացի մարդուն երջանկութիւնը:

Բարկութիւնը, սէրը, ցանկութիւնը եւ ուրիշ ամենայն կիրքեր՝ մարդուս սրտին մէջ կվառին մէկ ժամ, մէկ օր, մէկ տարի. բայց նախանձը այնպիսի կրակ է որ գերեզմանին կափարիչովը միայն կմարի, այնպիսի ցեց է որ մարդուս ոսկորները կուտէ կըկրծէ անդադար եւ մինչեւ խաղառ: Ուրիշ կիրքերը սովորաբար մինակ մինակ կտիրեն մարդուս սրտին. նախանձը չբաժնուիր իւր արբանեակներէն, որ են ատելութիւն, զրպարտութիւն, բամբասանք եւ դաւաճանութիւն: Ուրիշ ախտերը ցած ու մանր բաներով զոհ կլինին. նախանձը միշտ կնայի որ աղէկ ու բարձր բաներն ապականէ: Մէկ խօսքով, նախանձու ակտը հպարտութենէ ու ցածութենէ, փառասիրութենէ ու անձնասիրութենէ ձեւացած զարշելի հրէշ մի է՝ թշնամի ամենայն առաքիւնութեան:

Նախանձը այն պակասութիւններէն չէ որ բնութեան մէջ են. ասոր ապացոյցը այն է որ կենդանիք իրարու վրայ նախանձիլ չունին: Վախկոտ նապաստակը քաջասիրտ առիւծին չնախանձիր, ոչ հաւը սիրամարգին փետուրներուն եւ ոչ սարեակը սոխակին անոյշ երգերուն: Նախանձու զազանը մարդկային բնկերութեան ծնունդն է, եւ որ օրն որ մարդս ուրիշին իրմէ վեր եղածը հասկըցաւ մտքովն ու ցաւեցաւ սրտովը, այն օրը ծնած է:

Ասկէց ալ կիմացուի որ նախանձը առաջ կուգայ ոչ թէ մարդուս իւր վիճակէն տոգոհ եղածէն բնդհանրապէս, այլ ինքզինքը ուրիշէն ցած՝ ուրիշէն պակասաւոր տեսածէն: Անոր համար հին ատենի մարդկանց եւ օտար երկրի բնակչաց ոչ ոք կնախանձի: Կտեսնես որ աղքատը իրեն դրացոյն յանկարծակի հարստանալը տեսնելով՝ նախանձէն կճաթի. իսկ հարուստ սեղանաւորի մը կամ երկրի տէր մեծատունի մը ունեցած հանգստութիւնը անոր

ամենեւին հոգր չէ: Զինուորականը ամենեւին չնախանձիր կարդացողին պատուոյ հասնելուն, կարդացողին ալ փոյթը չէ որ զինուորականը նշան նշանի վրայ առնու. բայց սոսկական զինուորը կնախանձի իւր զինուորակցին, հաւաքակ կարդացողն ալ իրմէ աւելի արժանաւորութիւն ունեցող կարդացողին: Բնական պակասութեան մը տէր եղող մարդն անգամ նախանձոտ կլինի սովորաբար, վասնզի կտեսնէ որ ուրիշներն ալ իրեն պէս մարդ են, եւ լաւայն իւր պակասութիւնները չունին:

Նախանձը այնպիսի սատիկ ու կատաղի կիրք է որ ինքզինքը պարտեկել չկրնար: Մէկը մէկալը կդատէ ու կդատապարտէ՝ առանց պատճառի եւ իրաւանց. ուրիշի պակասութիւնը մեծցրեցելու շատ վարպետ է, օձի լեզու է լեզուն՝ սոսկալի թունով լեցուն. սրչափ որ դիմացիներն արժանաւորութիւնը մեծ է՝ նախանձոտը այնչափ աւելի կկատողի. ոչ աչքը լոյս կտեսնէ, ոչ սիրտը գուժ կմնայ:

Գոնէ ինքը նախանձոտը հանգստութիւն ու երջանկութիւն ունենար. — ոչ երբէք: Իրեն կատաղութեան կրակին անդադար ելլի թուողը ուրիշի աղէկութիւնն է: Եթէ միայն մէկ երջանիկ մարդ մըն ալ գտնուի աշխարհիս երեսը, բաւական է նախանձոտին անվերջանալի տանջանք տալու:

Այնքան աւելի բան է նախանձն որ ամենեւին երես չունի մարդկանց մէջ երեւնալու. եթէ ուզէ դուրս ելլել՝ պէտք է որ առաքինութեան մը դիմակը առնու: Իրեն թունալից լեզուին համար կըսէ թէ *ἀνδρὸς ἄνθρωπος* է, իրեն չարանենգ սրտին համար կըսէ թէ *ἀνθρωπίνος* է, իրեն զօնեայ նայուածքին համար կըսէ թէ *ἀνδρῶν φύσις* է: Հարցուր նախանձոտ անգամին՝ թէ ինչո՞ւ կհակառակիս այս մասնաւոր մարդուն. — վասնզի հասարակաց բարին կուզեմ, կըսէ: Ինչո՞ւ կհակառակիս այս ինչ աղէկութեան. — վասնզի աւելի մեծ աղէկութիւն կպահանջեմ, կըսէ: Ինչո՞ւ կհակառակիս այս ինչ բարի գործողութեան. — վասնզի մէջը ուրիշի անձնասիրութիւնն ու շահասիրութիւնը կտեսնեմ, կըսէ: Նախանձոտին առջեւ գովելի մարդ մը չկայ՝ որոյ վրայ ինքը պարսաւի մուրը չքրտէ. սուրբ մարդ մը չկայ որ ինքը չանարգէ, տաղանդաւոր մարդ մը չկայ որ ինքը խօսքով գետնէ գետին չգարնէ:

Զարմանալին այս է որ նախանձոտը շուտով կգտնէ իրեն խօսքին հաւնողներ, իրեն չարութեանը օգնողներ. — վասնզի նախանձոտը աւելի շատ է աշխարհիս վրայ քան թէ նախանձէին. եւ ինչպէս որ հին Յունաց Սոփոկլ բանաստեղծն ըսեր է, „Մեծամեծ մարդկանց նախատինք տուողը միշտ կգտնէ իւր խօսքին ծափ զարնողներ“: Նախանձոտը ինքզինքը մեծ մարդու տեղ դրած լինելով, այս կըսէ ամենուն թէ ես անոր համար մեծամեծաց դէմ կխօսիմ որ նոցա ակտերը կամ պակասութիւնները կտեսնեմ. բայց իրեն բուն միտքը այս է որ ուրիշները վար զարնելով ինքը վեր ելլէ:

Նախանձու քայլուածքը օձին սողալուն պէս ոլորտապտոյտ է. իւր թշնամոյն վրայ ոչ երբէք շիտակ յարձրկելու կհամարձակի: Շատ անգամ դիմացիներն վրայ ընելու զրպարտութիւնը գովատանքով կսկըսի, եւ առաքինի մարդուն վնաս հասցընել ուզած ատենը կըսէ. „Ախսն որ այն մարդը մէկ քանի մեծամեծ պակասութիւններ ունի. ինչ պիտի ընես. առանց պակասութեան ո՞վ կայ աշխարհիս երեսը“:

Մարդկային սիրտը ճանչցողին համար շատ խղճալի եւ միանգամայն զարշէլի տեսարան է նախանձը. վասնզի նախանձոտին զխաւոր տանջանքներէն մէկն այս է որ աւելի կարամի ուրիշի յաջողութեանն ու երջանկութեանը վրայ՝ քան թէ իւր զժբաղողութեանը. ուրիշին վրայ լսած գովատանքին ամէն մէկ խօսքերը մէկմէկ թրի պէս կծակծկեն իւր սիրտը, եւ մէկ աղէկութիւն մը չկայ որ տեսնէ ուրիշի վրայ ու աղէկութեան տեղ դնէ:

Նախանձը մարդու քունը կփախցրնէ, ախորժակը կըկտրէ, հանգստութիւնը կվերցընէ. անոր համար նախանձոտին երեսը տըրտում ու տխուր կլինի, աչքերը խոր ընկած ու քովընտի ծռած, ճակատը կհճռած, բերանը կծկուած. ընքուինները վար կախուած, արտեւանուէքը (թարթիչները) անդադար շարժման մէջ, քիին ծակերը բաց, վերի շրթունքը դէպ ինեւս ու վարինը դէպ իդուրս ցցուած, եւ երկուքին միմեկին ալ կեղծաւորական ու հեղնական անհամ ձիծաղ մը:

Թէ որ նախանձը ծանր հիւանդութեան ալ պատճառ լինի, ինչպէս որ շատ անգամ կը պատահի, ուրիշները դժուար կիմանան. ինքը

նախանձոտն ալ շատ անգամ չհասկընար պատճառը. ասկէջ մեծ խեղճութիւն կրնայ լինել:

Իրաւունք ունի ուրեմն Թէոփրաստ յոյն փիլիսոփան ըսելու թէ „Դժբաղդ մարդուն վիճակը այնչափ ցաւալի չէ, որչափ նախանձոտինը. վասնզի դժբաղդը չարչարողը իւր ցաւերն են, իսկ նախանձոտին չարչարանք տրւողը թէ ուրիշի աղէկութիւնն է՝ եւ թէ իւր թշուառութիւնը“:

Ի՞նչ է արդեօք նախանձին դեղը: — Այս ախտին դեղ գտնելը շատ զժուար է. վասնզի նախանձոտը կպահէ իրեն ցաւը, եւ կջանայ ցուցընել որ ինքը շատ առողջ է: Ըսել է թէ նախանձը անբուժելի ախտերէն մէկն է, եւ հետը ուրիշ շատ տեսակ հիւանդութիւններ ունի՝ մէկը քան զմէկալը ծանր եւ սոսկալի. ուստի բարոյական փիլիսոփայութեան տուած խրատները մեծ ազդեցութիւն մը չեն կրնար ընել նախանձոտին վրայ: Միայն քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ վարդապետութիւնը դեղ մը ունի նախանձին դէմ. այսինքն կատարեալ եղբայրսիրութիւն, որով մարդս պարտական է ուրիշի ունեցած աղէկութեանը վրայ այնպէս ուրախանալ՝ ինչպէս թէ իրեն աղէկութիւնը լինէր, եւ ուրիշի պատահած փորձանքին վրայ այնպէս տրտմիլ՝ ինչպէս թէ իրեն պատահած լինէր. „Սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո“ ըսածը այս է: Բայց ո՞ր են

այժմ այս խրատը պահողները: Անձնասիրութիւնն ու շահասիրութիւնը այնպէս տիրած են մարդկանց մէջ որ եղբայրսիրութիւնը մէկդի մնացեր է իբրեւ հնցած ու միայն վանքերու անապատներու պահուած առաքինութիւն:

Ամէն մարդ իւր հանգստութիւնը, իւր փառքը պատիւը կնայի, իւր շահը կփրցնուէ ամէն բանի մէջ. եւ թէ որ եղբայրսիրութիւն քարոզես, կամ ծաղր կընէ եւ կմերժէ, եւ կամ սիրով կընդունի, միայն թէ կըսէ՝ ուրիշը իմ պատուոյս եւ իմ շահուս չղբալի: Եւ ինքը իրեն իրաւունք կհամարի նախանձիլ ուրիշի փառաւորութեանն ու հարստութեանը եւ ամէն տեսակ յաջողութեանը վրայ:

Ուրեմն ինչո՞ւ կզարմանամք որ այժմու ժողովրդոց մէջ սէր եւ միաբանութիւն չկայ. միթէ կարելի է որ նախանձու ախտին տիրած տեղը հասարակաց աղէկութիւն մը սկսի եւ առաջ երթայ. ոչ ապաքէն արդէն եղած աղէկութիւններն ալ անով կխափանին ու կըփճանան: Երբոր մէկ ազգի կամ ժողովրդեան մը մէջ ամէն մարդ կուզէ մեծ լինել, եւ միայն ինքը մեծ ճանչցուիլ, միայն ինքը փառաւորուիլ, միայն իւր խօսքը առաջ տանիլ, այն ժողովրդեան ինքզինքը կառավարելը շատ զժուար բան է, իսկ հասարակաց աղէկութեան մը վրայ միաբանիլ՝ անկարելի:

ԱՌԱԿ

Փ Ի Ղ Ե Ի Ք Ո Թ Ո Տ.

Ատենով փողոցներէն փիղ մը առեր կանցընէին.

Փիղ ըսածդ ալ այս կողմերս չէր տեսնուած ամենեւին.

Ուստի շատ մը ժողովուրդ հետը մեկտեղ կըքայլին:

Անդիէն ասոնց առջին քորոտ մ' ելաւ խիստ կըռուասեր.

Տեսնէիր՝ ինչ կանչ ու ճիշ, ինչպէս հաջեր կըկրտըրտուէր:

Անպատճառ փրդին վախ տալ կուզէր խելքովն ողորմելին:

„Չայնդ քաշէ, դրացի աղբար“,

Ասաց զամփոք մեր քորոտին.

„Չես տեսներ որ խաղք եղար.

„Դուն ո՞վ ես ու փիղը ո՞վ.

„Ահա քու հեքդ է բրունքեր,

„Իսկ նա հանդարտ ու անխռով

„Հաջուածքիդ ուշ ալ չփղըներ“:

— „Հն հն հն, աղէկ զրտար“,

Պատասխանեց մեր քորոտը.

„Իմ միտքս չըմասկըցմար.

„Հեռուանց կանչեմ կըռուիմ հետը,

„Մեծ բանի մէջ երևանամ՝

„Որ շըներուն այս ըսել տամ.

„Տեսք քորոտն ինչպէս քաշ է

„Որ փրդին դեմ ալ կըհաջէ“: —